

Περιεχόμενα

ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ – ΠΙΝΑΚΕΣ – ΧΑΡΤΕΣ	11
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	13
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	15
Στόχοι και περιορισμοί: Τι <i>είναι</i> και τι <i>δεν είναι</i> αυτό το βιβλίο	18
Η δομή του βιβλίου	23
2. Η ΡΕΑΛΙΣΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΣΚΕΨΗΣ	31
Νεορεαλιστικές προσεγγίσεις	38
Κλασικός ρεαλισμός	54
Νεοκλασικός ρεαλισμός	59
3. Η ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΗ ΣΧΟΛΗ ΣΚΕΨΗΣ	69
Θεσμικός φιλελευθερισμός	74
Δημοκρατικός φιλελευθερισμός	86
Φιλελευθερισμός της αλληλεξάρτησης	93
Κοινωνιολογικός φιλελευθερισμός	104
4. Η ΚΟΝΣΤΡΟΥΚΤΙΒΙΣΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΣΚΕΨΗΣ	109
Ο κονστρουκτιβισμός ως κοινωνική και διεθνολογική θεωρία	116
Συστημικός κονστρουκτιβισμός	133
Μοναδο-κεντρικός κονστρουκτιβισμός	140
Ολιστικός κονστρουκτιβισμός	143
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ: Η προοπτική του αναλυτικού εκλεκτικισμού	148
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	159
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ	179



Ευχαριστίες

Ένα από τα επιχειρήματα του ανά χείρας βιβλίου είναι ότι οι ιδέες δεν αναπτύσσονται στο κενό. Οι ιδέες που διατυπώνουμε στις σελίδες του δεν αποτελούν εξαίρεση σε αυτό τον κανόνα, ούτε συνιστούν προϊόν διανοητικής παρθενογένεσης. Υπό αυτό το πρίσμα –και δίχως να επιδιώκουμε να καταστήσουμε κανέναν «συνένοχο»– για σχόλια σε προηγούμενη εκδοχή της παρούσας μελέτης, αλλά και τη στοχαστική συνεύρεση γύρω από πολλά από τα θέματα που πραγματευόμαστε σ’ αυτήν, ευχαριστούμε θερμά τους καλούς φίλους και συναδέλφους Γιώργο Ευαγγελόπουλο, Δημήτρη Καιρίδη, Ευστάθιο Φακιολά, Αστέρη Χουλιάρα και Δημήτρη Χρυσόχοου. Ως συνήθως, για τυχόν παραλείψεις και αστοχίες φέρουμε εμείς την αποκλειστική ευθύνη.

Στο ίδιο μήκος κύματος, θα θέλαμε επίσης να εκφράσουμε τις ευχαριστίες μας στους συναδέλφους μας στο Τμήμα Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών του Παντείου Πανεπιστημίου και στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου για τη στήριξη και συνεισφορά τους στην οικοδόμηση και διατήρηση ενός κλίματος ερευνητικής αριστείας παρά τις τρέχουσες δυσκολίες. Ιδιαίτερη μνεία αξίζει στους φοιτητές μας –που με τις εύστοχες ερωτήσεις και αναλυτικές ανησυχίες τους μας παρότρυναν να στοχαστούμε πιο συστηματικά λεπτές θεωρητικές διαφοροποιήσεις– και ιδιαίτερα αυτούς/ές που με το ήθος και την προσήλωσή τους αποτελούν πηγή αισιοδοξίας για το μέλλον.

Για ιδιαίτερα γόνιμες συζητήσεις γύρω από θέματα θεωρίας και μετα-θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων, ο Ανδρέας Γκόφας θα ήθελε να ευχαριστήσει θερμά τους συμμετέχοντες, τα τελευταία χρόνια, στη Θερινή Ακαδημία της Ολυμπίας –και ιδιαίτερα στο σεμινάριο για την Ιστορία, Φιλοσοφία και Κοινωνιολογία των Διεθνών Σχέσεων– που έχει τη χαρά να συν-διοργανώνει με τους αγαπητούς φίλους και συναδέλφους

Δημήτρη Καιρίδη και Στάθη Καλύβα. Επίσης, θα ήθελε να ευχαριστήσει το Robert Schuman Centre for Advanced Studies του Ευρωπαϊκού Πανεπιστημιακού Ινστιτούτου (EUI) στη Φλωρεντία για τη φιλοξενία που του παρείχε ως Jean Monnet Fellow κατά το ακαδημαϊκό έτος 2016-17, την περίοδο συγγραφής του βιβλίου.

Τέλος, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τη Χρύσα Ξενάκη και το υπόλοιπο προσωπικό των εκδόσεων Πεδίο για την υπομονή, την άριστη συνεργασία και την πίστη τους σε αυτό το εγχείρημα.

Η παράδοση επιβάλλει τη συμπερίληψη ευχαριστιών στους ανθρώπους του στενού οικογενειακού και φιλικού μας κύκλου. Παρότι μια αξιέπαινη παράδοση, καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι η προσθήκη ευχαριστιών προς αυτούς, όσο αυθεντική και ειλικρινής και αν είναι, θα ήταν ημιτελής. Άλλωστε, έχουμε πολύ σημαντικότερους λόγους να τους ευχαριστήσουμε από τη συγγραφή αυτού του βιβλίου. Παρά ταύτα, ελπίζουμε ότι καθένας και καθεμιά τους είναι σε θέση να διακρίνει πού έχει αφήσει το αποτύπωμά του/της. Αν όχι, η ευθύνη βαραίνει εμάς.

Ανδρέας Γκόφας και Νίκος Τζιφάκης
Ιανουάριος 2017



Εισαγωγή

Στις 26 Ιανουαρίου του 2017, τα μέλη του Συμβουλίου των Πυρηνικών Επιστημόνων –μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται 15 βραβευθέντες με Νόμπελ και αναγνωρισμένοι επιστήμονες όπως ο Stephen Hawking και η Susan Solomon– μετακίνησαν τον λεπτοδείκτη του «Ρολογιού της Αποκάλυψης» δύομισι λεπτά πριν τα μεσάνυχτα.¹ Το διάσημο ρολόι –πρωτοβουλία ανήσυχων αμερικανών επιστημόνων που συμμετείχαν στο Σχέδιο Μανχάταν, το οποίο ανέπτυξε τα πυρηνικά όπλα κατά τη διάρκεια του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου– αποτελεί μια εικονογραφική αποτύπωση της εκτίμησης αστάθειας στο διεθνές σύστημα. Κινείται πιο κοντά ή μακριά στα «μεσάνυχτα» για να συμβολίσει την απειλή για την ανθρωπότητα από έναν παγκόσμιο Αρμαγεδδώνα, δηλαδή ένα πυρηνικό χτύπημα ή οτιδήποτε άλλο μπορεί να βλάψει την ανθρωπότητα. Η μόνη φορά που το «Ρολόι της Αποκάλυψης» βρέθηκε πιο κοντά στα «μεσάνυχτα» ήταν το 1953, όταν οι δύο υπερδυνάμεις πραγματοποίησαν επιτυχημένες δοκιμές βομβών υδρογόνου.² Πράγματι, το σημερινό πλανητικό σύστημα φαίνεται να βρίσκεται πάλι σε καθεστώς παρατεταμένης αστάθειας. Από τη μια, η μεταπολεμική φιλελεύθερη διεθνής τάξη έρχεται αντιμέτωπη με πρωτοφανείς προκλήσεις και σύνθετα προβλήματα ενδημικού ρίσκου.³ Από την άλλη, η μονοπολική

1. Mecklin, J. (ed.), “2017 Doomsday Clock Statement: It is two and a half minutes to midnight”, *Bulletin of the Atomic Scientists*, 2017 <http://thebulletin.org/sites/default/files/Final%202017%20Clock%20Statement.pdf>.

2. Meyer, R., “The Doomsday Clock’s Most Dire Warning Since the Cold War”, *The Atlantic*, 26 January 2017, <https://www.theatlantic.com/science/archive/2017/01/the-doomsday-clocks-new-and-dire-warning/514544/>.

3. Για μια αποτίμηση του ενδημικού ρίσκου της τρέχουσας πλανητικής συγκυρίας, βλ. Goldin, I. & Mariathasan, M., *The Butterfly Defect: How Globalization Creates Systemic Risks, and What to Do about It*. Princeton: Princeton University Press, 2015.

παρένθεση της μεταψυχροπολεμικής αμερικανικής ηγεμονίας φαίνεται ότι θα είναι βραχύβια.⁴ Σε αυτές τις δυσχερείς συνθήκες πλανητικής συγκυρίας, δεν προκαλεί εντύπωση το γεγονός ότι λίγα ζητήματα εγείρουν εντονότερη συζήτηση στον πολιτικό, δημόσιο και ακαδημαϊκό διάλογο από αυτό της προοπτικής των σινο-αμερικανικών σχέσεων.

Για κάποιους, η προοπτική των σινο-αμερικανικών σχέσεων είναι εγκλωβισμένη σε μια «θουκυδίδεια παγίδα».⁵ Όταν η Κίνα αποκτήσει οικονομικές και στρατιωτικές δυνατότητες εφάμιλλες των ΗΠΑ, θα επιδιώξει να κυριαρχήσει στην περιοχή της Ασίας-Ειρηνικού. Αν τα καταφέρει, ο επόμενος στόχος θα είναι να κλονίσει την αμερικανική περιφερειακή ηγεμονία και στο δυτικό ημισφαίριο. Συνεπώς, οι ΗΠΑ, αργά ή γρήγορα, θα υιοθετήσουν μια πολιτική ανάσχεσης της Κίνας (όπως έκαναν και ενάντια στην ΕΣΣΔ κατά τη διάρκεια του Ψυχρού

4. Για μια εκτεταμένη ανάλυση των θεωρητικών προεκτάσεων του ζητήματος, βλ. Monteiro, N., *Theory of Unipolar Politics*. Cambridge, MA: Cambridge University Press, 2014.

5. Allison, G., "Thucydides's trap has been sprung in the Pacific", *Financial Times*, 21 August 2012, <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/5d695b5a-ead3-11e1-984b-00144feab49a.html#axzz2S38i8lBm>. Ο όρος «θουκυδίδεια παγίδα» εδράζεται σε μια συμβατική ανάγνωση του Θουκυδίδη ως συστημικού αναλυτή, ο οποίος αποδίδει τα αίτια της έκρηξης του Πελοποννησιακού Πολέμου σε δομικές αλλαγές στον συσχετισμό ισχύος μεταξύ Αθήνας και Σπάρτης. Η σκέψη του, όμως, είναι κατεξοχήν πολυεπίπεδη και πολυμεταβλητή. Ως εκ τούτου, ο όρος την αδικεί (ευχαριστούμε τον Γιώργο Ευαγγελόπουλο για την επισήμανση). Για μια αντισυμβατική ανάγνωση του Θουκυδίδη, που αναδεικνύει τη συνθετότητα της ανάλυσής του, βλ. Lebow, R. N., "Thucydides the Constructivist", *American Political Science Review*, Vol. 95, No. 3 (2001), σελ. 547-560, όπως και Lebow, R. N. & Kelly, R., "Thucydides and Hegemony: Athens and the United States", *Review of International Studies*, Vol. 27, No. 4 (2001), σελ. 593-609. Ωστόσο, υιοθετούμε τον όρο επειδή συνοψίζει εύγλωττα μια διαδεδομένη αντίληψη στον ευρύτερο δημόσιο διάλογο. Πράγματι, η απήχηση του όρου «θουκυδίδεια παγίδα» του Graham Allison (ιδρυτικού κοσμήτορα της Σχολής Διακυβέρνησης του Harvard) ήταν τόσο ευρεία που ακόμη και ο πρόεδρος Xi Jinping θεώρησε σκόπιμο να τοποθετηθεί επικριτικά. Το γεγονός είναι ενδεικτικό του πώς ένας όρος (έστω και αναλυτικά αδόκιμος) δημιουργεί φραστικά σχήματα ικανά να καθορίσουν το λογοπλαίσιο και, εντός αυτού, να διαμορφώσουν εκατέρωθεν εικόνες για τις δύο δυνάμεις. Υπάρχουν, δηλαδή, και γλωσσολογικές παγίδες.

Πολέμου), με αποτέλεσμα οι δύο δυνάμεις να τεθούν σε πορεία αναπόφευκτης σύγκρουσης. Και αν μέχρι πρόσφατα το βασικό επίκεντρο της αβεβαιότητας αφορούσε τις μελλοντικές προθέσεις της Κίνας ως ανερχόμενης υπερδύναμης, τα πρώτα δείγματα πολιτικής από τον 45ο πρόεδρο των ΗΠΑ, Donald Trump, έρχονται να υπενθυμίσουν ότι ούτε η πολιτική της Ουάσινγκτον μπορεί να θεωρείται δεδομένη.⁶

Για άλλους, το διμερές εμπόριο ανάμεσα στις δύο δυνάμεις έχει αναπτυχθεί τόσο εντυπωσιακά τα τελευταία χρόνια που ενδεχόμενη διατάραξή του θα πλήξει καίρια τα συμφέροντα και των δύο, αλλά και του διεθνούς συστήματος. Σύμφωνα με τον Joseph Nye, πέρα από τη «θουκυδίδεια παγίδα», υπάρχει και η «κατά-Kindleberger παγίδα».⁷ Ο Charles Kindleberger, ένας από τους αρχιτέκτονες του Σχεδίου Μάρσαλ, είχε επισημάνει ότι η καταστροφική δεκαετία του 1930 ήταν προϊόν της αδυναμίας των ΗΠΑ να διαδεχθούν τη Βρετανία ως ηγεμονικό παγκόσμιο άροχο δημόσιων αγαθών. Ωστόσο, σύμφωνα με την αισιόδοξη ανάγνωση των εξελίξεων, η ραγδαία οικονομική ανάπτυξη της Κίνας συνοδεύεται από τη θέλησή της να ενταχθεί πλήρως στην τρέχουσα διεθνή τάξη και κατανομή αρμοδιοτήτων. Αυτό υποδηλώνει η υιοθέτηση από το Πεκίνο του δόγματος της «ειρηνικής ανάπτυξης». Με όποια άποψη και αν συνταχθεί κανείς, ένα είναι βέβαιο: το μέλλον των sino-αμερικανικών σχέσεων αποτελεί ίσως τον πλέον δυσεπίλυτο γρίφο για την τρέχουσα πολιτική αλλά και τη θεωρία των Διεθνών Σχέσεων.⁸

6. Η προεκλογική εκστρατεία του αμερικανού προέδρου –κατά την οποία δεσμεύθηκε ότι θα κηρύξει την Κίνα «χώρα που χειραγωγεί το νόμισμά της», κάτι που θα αποτελούσε πρελούδιο εμπορικού πολέμου– και οι πρώτες μετεκλογικές κινήσεις του, όπως, για παράδειγμα, η περίφημη τηλεφωνική επικοινωνία με την πρόεδρο της Ταϊβάν, που θεωρήθηκε αμφισβήτηση της πολιτικής της «Μίας Κίνας», φαίνεται να σηματοδοτούν μεταστροφή της πολιτικής της Ουάσινγκτον. Ωστόσο, καθώς το βιβλίο ολοκληρώθηκε λίγες μόνο μέρες μετά την ανάληψη καθηκόντων από τον πρόεδρο Trump, είναι ακόμη πολύ νωρίς για να εκτιμήσουμε τις πραγματικές προθέσεις του.

7. Nye, J. S., “The Kindleberger Trap”, *Project Syndicate*, 9 January 2017, <https://www.project-syndicate.org/commentary/trump-china-kindleberger-trap-by-joseph-s--nye-2017-01>.

8. Ακολουθούμε την καθιερωμένη πρακτική, σύμφωνα με την οποία χρησιμο-